

між довірцем майна та довіреною особою.

З наведеного можна зробити певні висновки щодо правової характеристики представницької діяльності довірчих товариств.

1. Більш широке поняття представницької діяльності довірчих товариств, у порівнянні із загальноприйнятим у цивільному праві, запропоноване законодавцем. Сформована практика таких товариств свідчить, що поняття довірчих представницьких операцій останніх ширше рамок договору доручення. Ці операції включають й елементи інших зобо-

в'язальних конструкцій, договорів комісії, позики тощо.

2. Представницька діяльність довірчих товариств заснована на особливому виді цивільно-правових зобов'язань, які містять окремі елементи одночасно декількох видів договорів і не можуть бути в сукупності кваліфіковані традиційно представницькими.

3. Юридичне закріплення представницької діяльності названих товариств є «українським» варіантом нормативного регулювання системи представницьких довірчих відносин шляхом застосування інституту представництва та інших посередницьких договорів.

Правове регулювання особистого селянського господарства громадян

А.ХВАСЕНКО

(Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого)

Події останніх років у житті нашого суспільства свідчать, що селянські господарства громадян є найбільш стабільним сектором аграрного виробництва, здатним функціонувати в умовах економічної кризи і глобальної деградації продуктивних сил сільського господарства [1]. В той час, коли обсяги виробництва аграрної продукції, вирощеної в суспільному секторі, все більш скорочуються, селянські господарства громадян продемонстрували високу життєздатність у забезпеченні населення сільськогосподарською продукцією.

Так, нині в Україні 15% приватних сільськогосподарських угідь дають 60% товарної продукції, в тому числі, молока і м'яса 70%, овочів більше 95% [2]. Тільки в особистих селянських господарствах Херсонської області виробляється від загальнообласного обсягу 72% м'яса, 66% молока, 73% яєць. На подвір'ях у населення утримується більша частина поголів'я худоби і птиці [3].

Це свідчення того, що за сучасних умов важливим джерелом насичення ринку держави продуктами харчування, забезпечення робочої сили в аграрному секторі

є праця громадян в особистих селянських господарствах. Тому в останні роки їх роль як складового елемента агропромислового комплексу посилилась. Саме визнання важливого соціально-економічного значення цих господарств потребує детального аналізу їх правового регулювання. Це дозволить уникнути затискування (економічними і адміністративно-вольовими методами) окремими посадовими особами на місцях в подальшому розвитку таких господарств, і, що дуже важливо, намітити шляхи удосконалення законодавства про останні.

За роки проголошення незалежності України відбулися значні зміни в правовому регулюванні відносин за участю особистих селянських господарств членів колективно-кооперативних сільськогосподарських підприємств, робітників і службовців державно-корпоративних аграрних формувань. Аналіз існуючого масиву нормативно-правових актів свідчить, що в своєму розвитку вони пройшли декілька етапів.

Так, перший етап розвитку законодавства про особисті господарства громадян розпочався з початку 90-х і продовжував-

ся до середини 90-х років. Відповідно до Закону України «Про власність» з липня 1992 р. ці господарства стали приватними. Саме цим Законом було скасовано обмеження кола і кількості майна, що може перебувати у приватній власності громадян, які ведуть селянське господарство. В той же час з Цивільного кодексу були вилучені норми, що визначали статус колгоспного двору. З цього часу усі громадяни, які мали таке господарство у сільській місцевості, були урівнені в правах незалежно від того, чи були вони членами тодішніх колгоспів, а потім колективних сільськогосподарських підприємств, чи робітниками державних або акціонерних сільськогосподарських підприємств.

Декретом Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. «Про приватизацію земельних ділянок» сільські, селищні та міські ради повинні були забезпечити передачу протягом 1993 р. громадянам України у приватну власність земельних ділянок, наданих їм для ведення особистого підсобного господарства (0,6 га), спорудження і обслуговування жилого будинку та господарчих будівель (присадибна ділянка), у сільських населених пунктах (0,25 га), селищах міського типу (0,15 га), а для членів колективних сільськогосподарських підприємств і працівників радгоспів (0,25 га), у містах (0,1 га), для садівництва (0,12 га), дачного і гаражного будівництва — відповідно 0,1 та 0,01 га. Але, на жаль, цей Декрет не був виконаний в повному обсязі. Пояснити це можна тим, що даний процес штучно стримувався на місцях. Внаслідок цього значна частина громадян була недостатньо обізнана з процедурою приватизації.

З прийняттям Закону України від 14 лютого 1992 р. «Про колективне сільськогосподарське підприємство» на останнє поклалися обов'язки створювати для членів цих підприємств умови для розвитку підсобних господарств. Згідно із статутами ці підприємства зобов'язувалися надавати господарствам допомогу в обробітку земельних ділянок, у забезпеченні їх добривами, засобами захисту рослин, насінням, садівним матеріалом, кормами, зерном і пасовищами, у придбанні молодняка худоби та птиці, в агрохімічному і зооветеринарному обслуговуванні,

і, що важливо, у переробці та реалізації вирощеної аграрної продукції.

Відповідно до Указу Президента України від 10 листопада 1994 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» у землекористуванні відбулися зміни, а саме — розпочався процес приватизації земель, що перебували у користуванні сільськогосподарських підприємств і організацій. Наголошувалось, що кожний сільський працівник має отримати сертифікат на право приватної власності на земельну частину (пай) із зазначенням у ньому розміру (частки) паю в умовних кадастрових гектарах та вартісному виразі. При цьому сертифікат може бути об'єктом купівлі-продажу, дарування, міни, успадкування та застави. Відповідно до цього Указу Кабінет Міністрів України постановою від 23 березня 1995 р. «Про Методику грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів» затвердив тимчасово методику грошової оцінки цих земель.

В той же час Кабінет Міністрів України постановою від 31 травня 1995 р. «Про додаткові заходи щодо підтримки розвитку особистих підсобних господарств громадян і селянських (фермерських) господарств» створює рівні умови для розвитку приватного і громадського секторів виробництва. Враховуючи підвищення ролі особистих господарств громадян у формуванні державних ресурсів сільськогосподарської продукції і сировини та у забезпеченні населення продуктами харчування, Кабінет Міністрів України затвердив додаткові заходи щодо забезпечення їх насінням, племінним молодняком худоби і птиці, надання разових кредитів.

На першому етапі розвитку законодавства стосовно даних господарств була закладена основа функціонування їх на приватній власності на землю і товарної спрямованості виробництва аграрної продукції. Внаслідок цих процесів у приватному секторі на початок 1995 р. відбулись кількісні зміни. Так, там знаходилась п'ята частина всього поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі 36% корів, 42,3% свиней, а збільшення його до 1991 р. становило 10,2% [4].

Можна стверджувати, що з виданням Президентом України Указу від 3 грудня

1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» розпочався другий етап розвитку законодавства про підсобні господарства громадян. Цим Указом було надано подальшу підтримку розвитку господарствам громадян. Так, передбачається надання громадянам, яким у встановленому порядку із земель колективного сільськогосподарського підприємства відведено земельні ділянки в натурі на основі земельної частки (паю), можливості розширювати ці господарства без створення юридичної особи за рахунок даних ділянок, а також одержання при виході з зазначених підприємств майнових паїв.

Указом Президента України від 12 квітня 2000 р. «Про забезпечення економічних інтересів і соціального захисту працівників соціальної сфери села та вирішення окремих питань, що виникли в процесі проведення реформ» передбачалося вжити необхідних заходів до виділення до 1 листопада 2000 р. згідно з законодавством із земель запасу та резервного фонду земельних ділянок і надання їх у користування особам, які працюють у соціальній сфері села, та пенсіонерам, що раніше працювали у зазначеній сфері та проживають у сільській місцевості, для ведення особистого господарства.

Даний Указ свідчить, що господарства громадян вдало вписуються в ринкові відносини, де ефективно може бути використана приватна власність на землю та майно. Підтримка їх розвитку сприятиме перетворенню останніх у господарства товарного типу. Це дозволить створи-

ти умови для продуктивної зайнятості та збільшення доходів сільського населення. На такий підхід розвитку особистих господарств громадян наголошується в Указі Президента України від 20 грудня 2000 р. «Про основні засади розвитку соціальної сфери села», а саме — збільшення грошових доходів селян має забезпечуватися шляхом поліпшення умов реалізації селянами продукції зазначених господарств. Як один із шляхів розширення закупівель сільськогосподарської продукції у населення пропонується в Указі Президента України від 19 грудня 2000 р. «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах», — зокрема, через мережу споживчої кооперації.

Серед нормативно-правових джерел, що регулюють відносини по веденню даних господарств, як першого, так і другого етапу, мають перевагу укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України. Виходячи із ролі селянського господарства в Посланні Президента України до Верховної Ради України 2000 рік «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000—2004 роки»[5], Президент зобов'язав Кабінет Міністрів підготувати і подати на розгляд Верховної Ради проект закону «Про особисте селянське господарство». Прийняття його сприятиме законодавчому забезпеченню ефективного функціонування особистих селянських господарств громадян як господарств товарного типу.

Використана література:

1. П р е й г е р Д. Особисте підсобне господарство: закономірності та перспективи розвитку // Економіка АПК. — 1994. — № 1. — С. 26.
2. С т а т і в к а А.М. Аграрні перетворення і роль особистих підсобних господарств громадян // Право України. — 2000. — № 5. — С. 27.
3. Див.: Реформування сільського господарства та розвиток інфраструктури аграрного ринку Херсонщини / Матеріали обласної науково-практичної конференції. 24 листопада 2000 р. — Херсон. — 2000. — С. 8.
4. Д у д и н е ц ь Ф.Н. Приватний сектор у сільському господарстві України // Економіка АПК. — 1995. — № 5. — С. 27—28.
5. Урядовий кур'єр. — 2000. — 23 лют.

Правова природа угод про розподіл продукції

О.КОМОРНИЙ

(Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України)

Відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона Україна (далі — держава) доручає іншій стороні — інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції (ч. 1 ст. 4 Закону України від 14 вересня 1999 р. «Про угоди про розподіл продукції»).

Актуальність питання про правову природу угоди про розподіл продукції обумовлена необхідністю досягнення балансу інтересів держави та інвестора в такій важливій для нашої країни сфері, як користування надрами.

Угоди про розподіл продукції можуть розглядатися як інвестиційні договори (контракти) в силу свого специфічного суб'єктного складу, а тому дискусія про правову природу таких угод багато в чому визначається дискусією про правову природу інвестиційного контракту. Стосовно інвестиційних контрактів у літературі висловлюються різні точки зору, які можна звести до двох:

а) так звана «цивілістична» концепція, прихильники якої відносять інвестиційні договори до цивільно-правових договорів[1];

б) «публічно-правова» концепція, яка відносить їх до адміністративно-правових контрактів або адміністративних односторонніх угод[2].

Висловлювалася також думка про віднесення інвестиційних контрактів до міжнародних договорів[3]. Однак Комісія міжнародного права ООН неодноразово підкреслювала, що «угода, в якій тільки один з учасників є державою, а другий — приватною фізичною чи юридичною особою, не буде міжнародним договором або міжнародною угодою, як би вона їх ззовні не нагадувала». Закордонні юристи та-

кож використовують термін «міжнародна економічна концесія».

Однак недолік зазначених точок зору щодо правової природи інвестиційних договорів, на мій погляд, в тому, що всі вони виходять не із специфіки інвестиційних угод, а з політики держав стосовно іноземних інвестицій — іноземної приватної власності.

У сучасному праві під впливом різноманітних факторів, зокрема глобалізації, з'являються і розвиваються нові нетрадиційні норми, інститути і методи правового регулювання, які поєднують як публічно-правові, так і приватно-правові засади. Таким чином, інвестиційні договори мають комплексну правову природу, поєднують як елементи приватно-правового, так і публічно-правового регулювання.

Оскільки угоди про розподіл продукції є різновидом інвестиційних договорів, то є всі підстави стверджувати, що вони мають комплексну правову природу і не є виключно цивільно-правовими. Такі угоди поєднують приватно-правові (горизонтальні) і владні (вертикальні) правовідносини.

Угоди про розподіл продукції, окрім всього іншого, регулюють питання оподаткування, додержання природоохоронного законодавства, а згідно з ч. 3 ст. 2 Цивільного кодексу України «до майнових відносин, оснований на адміністративному підпорядкуванні однієї сторони іншій, а також до податкових і бюджетних відносин цей Кодекс не застосовується».

Як зазначено в преамбулі Закону «Про угоди про розподіл продукції» (далі — Закон), його дія поширюється на пошуки, розвідку і видобування корисних копалин на засадах, визначених угодами про розподіл продукції, які здійснюються у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Отже, можна припустити, що будь-який проект такого типу, який реалізується в межах територій, на які поширюється юрисдикція України, має підпадати під регулювання, передбачене даним Законом.